

Moderna fotografija Ljudevita Griesbacha (1914-1943)

Branka Hlevnjak

Samostalni istraživač, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - UDK 77(497.5)(091)"193"

20. listopada 1995.

Kada godine 1919. dolazi iz Mitrovice u Zagreb s obitelji, Ljudevit Griesbach iskusan je ratni fotografski izvijestitelj bivše austrougarske vojske. Mobiliziran u svojstvu fotografskog izvijestitelja i kartografa, obzirom da je slovio kao vrstan crtač, bio je raspoređen na austrougarsko-srpskoj fronti oko Užica, Čačka i Vordišta. Višestruko nadareni umjetnik, sin mitrovačkog urara Đure Griesbacha, školovao se u Pešti na Glazbenoj školi, a primao je i poduke iz crtanja i slikanja. U svojem rodnom gradu bio je poznat po izvanrednom sviranju glasovira. Bavio se oblikovanjem zlata i tu je vještinu stekao u njemačkom gradu Pforzheimu, glasovitim po zlatarskom umijeću¹.

U Zagrebu 1921. godine osniva Tvornicu zlatne i srebrne robe², da bi kao jedan od izlagača svojim umjetničkim oblikovanjem predstavljao hrvatski umjetni obrt na Svjetskoj izložbi u Parizu 1925. godine³. Sposoban i poduzetan velikim entuzijazmom živo sudjeluje u javnom životu grada. Član je Kluba Zagrepčana, društva Jadranske straže, Hrvatskoga planinarskog društva i ostalih planinarskih društava kao podupirajući član i pročelnik

Ljudevit Griesbach jedan je od najznačajnijih predstavnika hrvatske moderne u mediju fotografije. Fotografija je za njega sredstvo prenošenja osobnih doživljaja, način stvaranja ljepote kojom želi nadahnuti gledatelje bez obzira na mjesto njezina pojavljivanja: u tisku, u galeriji ili na fotorazglednicama. Iz stvarnosti bira samo ljepotu, a tamo gdje mu to motiv dopušta izabire okvir koji obuhvaća goleme prostore i zaustavlja snažne ugodaje. Fotografijama krajolika, koje tematski očito najviše odgovaraju autorovu senzibilitetu, postao je nezaobilazni autoritet, no bez obzira na temu fotografija, Ljudevita Griesbacha potvrđuje se kao lirski i kozmopolitski, kao najkvalitetnija predstavnik moderne duševnosti. Profesionalno se bavi fotografijom od 1914. do 1945. Započeo je kao ratni fotoreporter, da bi tijekom deset godina bio redoviti suradnik najuglednije foto revije "Svijet" (od 1927. do-1937.), snimao zagrebačkog kardinala dr. Alojzija Stepinca na glasovitim hodočašćima, te bio izdavač najvrijednijih i najizvornijih foto razglednica pod imenom vlastite tvrtke "Griesbach i Knaus".

fotosekcija planinarskih podružnica. Slika uljne slike velikih formata kao kopije poznatih svjetskih slikara ili prema svojim fotografijama. Fotografija mu je, uz zlatarstvo, primarno stvaralaštvo.

Poslije godine 1925. na vrhuncu svojega javnoga zlatarskoga djelovanja, okrunjen priznanjem u Parizu, zbog zdravstvenih i obiteljskih razloga Ljudevit Griesbach odlučuje se profesionalno posvetiti fotografiji. Postaje stalni vanjski suradnik revije "Svijet", urednika umjetnika slikara i ilustratora Otta Antoninija. Ta je revija (osnovana 1926. u Zagrebu) odigrala najznačajniju ulogu

¹ Svi podaci prema Ljudevitu sinu fotografu Đuri Griesbachu.

² Narodne novine, br.289 od 21.12. 1921.

³ Ministarstvo trgovine i industrije Kraljevine SHS, Odjeljenje u Zagrebu u likvidaciji, spis br. 1720- 1925. Izvadak s popisom isplaćenih honorara za državnu umjetničku izložbu u Parizu, HDA. Zagreb (1919-1929) 1921-1929. Knj.6 Kut. 10;1,7 SI

u predavljanju i unapređenju fotografskog medija u Hrvatskoj. Konceptijom komparacije ravnopravno tretiranih svjetskih, jugoslavenskih i nadasve hrvatskih foto-reportaža, te kvalitetom tiska, "Svijet" je (deset godina prije američke revije "Life") bio najveći promotor visokovrijedne žitke (life) moderne fotografije u našoj sredini. Pozivnim natječajima otvoren svim ljubiteljima fotografije, "Svijet" je objavljivao svaku dobru snimku i u njemu su se ogledaju gotovo sva najznačajnija imena suvremene hrvatske fotografije. Ljudevit Griesbach ostao je suradnik "Svijeta" deset godina, od 1927. do 1937. godine⁴. Izvrsne fotografije krajolika i krajobraza Ljudevita Griesbacha često su bile objavljivane na "Svijetovim" uvodnicama⁵, a gotovo redovito uz reportaže na duplericama. Žive gradske prizore snima iznimno u odsustvu fotografa D.Š. (Dušana Šegine) koji je bio zadužen za gradske događaje u reviji "Svijet". No te iznimke prikazuje ga u pravom svijetlu, kao vrsnog fotografskog majstora. Unutrašnjost novo otvorene "Tržnice Dolac" jedna je od nezaobilaznih fotografija Ljudevitova opusa. Ovo je rijetka snimka donjeg, unutrašnjeg "trbuha grada" koji već 1930. godine pokazuje Zagreb kao velegrad. Gužva ljudi u nabavi hrane, trgovački boksovi u dobro organiziranoj suvremenoj tržnici snimani su odozgo, tako da je dubina prostora pregledna i impozantna⁶.

Treba istaknuti da je ova fotografija također bila umnožavana kao foto-razglednica tvrtke "Griesbach i Knaus"⁷, što znači smjeli istup unutar uobičajenih motiva na razglednicama. Posebna je zasluga Ljudevita Griesbacha u okviru fotografskog i društvenog angažiranja upravo program izdavanja fotorazglednica koje istodobno promiču kvalitetnu fotografiju i atraktivne slike domovine. Kao specifična likovna vrsta razglednica, sukladno svojoj namjeni, ima određene zahtjeve, koji se projiciraju iz masovne potražnje na autora. Mala, ali značajna sitnica u promidžbi turizma, razglednica unutar Griesbachova programa doista je uvijek reprezentativna slika mjesta koje predstavlja, te privlači pažnju, poziva i uzbuđuje. Griesbachove fotorazglednice su lijepe i prepoznatljive slike krajolika i gradskih ambijenta, no uz tipične mnoge su posebne i na višestruki način važne. Razglednice Ljudevita Griesbacha kvalitetne su fotografije, koje masovnom uporabom rasprostiru svijetom estetske vrijednosti.

Panorama Baške Vode, Bijele stijene, pogled na Jelsu s visine, Krapinske Toplice, panorama plaže u Kuparima, pogled na Mostarski most i druge razglednice, sve su to fotografije širokog kadra, velebne ljepote. Autor odabire one okvire pogleda u kojima kompozicija, premda bogata detaljima, djeluje mirno te ističe skladnost prirodnih oblika i ljudskih gradnji. To su krajolici koji slave ljepotu zemlje i potiču turističko zanimanje i domovinsku ljubav. Ljudevit Griesbach fotograf je koji iz stvarnosti odabire uvijek samo lijepo, a tamo gdje mu to

motiv dopušta, bira okvir koji obuhvaća goleme prostore i zaustavlja moćne ugođaje. U snimkama manjih mjesta kojima nedostaje prirodno veličanstveni okoliš dopušta ili čak poziva mještane da se fotografiraju zajedno sa svojim trgovom, crkvom, glavnom ulicom. Sićušni na fotografiji unose mjeru po kojoj prostor biva veći i na osobit način svečaniji (Donja Stubica, Šestine, Trsteno). Taj dah svečanosti posjeduju i snimke bujne vegetacije Koločepa, usidreni školski brod "Vila Velebita" u Bakru, drvored mitrovačkih jablanova i brojni drugi. One su međutim pune skladnoga i produhovljenoga života.

Posebnost djela Ljudevita Griesbacha unutar razgledničkih zadataka jest u tome što njegove fotografije nadvisuju prosjek kao i sam zadatak. Gotovo sve fotorazglednice možemo analizirati sa stajališta fotografije kao samostalnoga izražajnoga sredstva. One su uostalom tako i nastale. Za medij razglednice to je bio smjeli i avangardni potez. Ljudevit Griesbach snimao je i tipične razgledničke motive, ponavljao poznate vizure, no velik broj njegovih fotorazglednica prije svega čine izvrsne fotografije koje ga predstavljaju kao osobitog suvremenog fotografa hrvatske moderne.

Djetinjstvo Ljudevita Griesbacha⁸ zbiva se usporedo sa širenjem modernih vizualnih oblika i novog svjetonazora. Netom nakon Griesbachova rođenja (Mitrovica 1890), otac moderne hrvatske fotografije plemić Karlo Drašković snima svojega glasovitog "Prosjaka" (1894), te do 1900. zaokružuje svoj izvanredan životni opus. U godinama kada se Ljudevit Griesbach već zanima za fotografiju drugi veliki pionir moderne hrvatske fotografije Ćiril Metod Iveković izdaje u Beču 8 mapa od 320 fotografija u bakrotisku veličanstvenog i slobodnog kadra, snimljenih tijekom 1906. do 1909. u Dalmaciji. Obojica stvaraju djela čija modernost nije određena apsolutnom kategorijom, nego, naprotiv, znači novost u odnosu na suvremenu piktoralnu fotografiju, koja se dodvorava slikarstvu, i naravnu fotografiju (*life photography*) koja će ostati trajni socijalni, umjetnički i filozofski poticaj modernim stvarateljima. Nakon ratne stanke, ona će se opetovati dvadesetih godina kao vremenska i stilaska kategorija moderne, te ponoviti, obnovljena tridesetih godina kao "nova stvarnost" (*Neue Sachlichkeit*). "Već prošlog vijeka kulturni Europejci pretvaraju

⁴ Svijet, br. 3 od 16.7.1927. "Uspon na Klek" str. 53, slike 3 i 4

⁵ Naslovna strana "Svijeta" bila je rezervirana gotovo uvijek za izvrsne ilustracije Otta Antoninija. No iza te stranice časopis je "Svijet" je imao uvodnu stranicu likovno obrađenu kao naslovnica i na njoj su često bile u punom formatu otisnute Griesbachove fotografije.

⁶ "Svijet" br.10 od 31. 8. 1935.

⁷ Originalna foto razglednica u zbirci HDA blago je tonirana u smeđe.

⁸ Ljudevit Griesbach ženi se 1909. godine s Josipom Knaus.

1. Ljudevit Griesbach, Kapela sv. Franje u Podpragu (iznad Obrovca), 1938.? HDA

2. Spomenik na cesti Budva Cetinje, 1934.HDA

3. Trebinje

4. Prodaja paprika, Zenica, 1938?

5. Žene u nošnji, (Travnik) 1937-38?

6. Zlarin, pralje, 1939.?

7. Plitvička jezera, (Ovce kod jezera Kozjak), 1939

8. Kredarica i Triglav u buri, 1929?

9. Crikvenica, Plaža s kabinama, 1939?

10. Savsko kupalište Podsused, 1935.?

11. Komiža, Ribari uz mreže, 1939?

12. Crikvenica, Ispraćaj, (parobrod "Prestolonasljednik Petar"), 1933. HDA

se malo pomalo u građane modernog velikog svijeta; od Tokija do San Franciska, od Stockholma do Rio de Janeira vladaju danas isti principi visoke civilizacije. Modernost je zajednica u načinu mišljenja i življenja elitnih klasa, ali ta zajednica nije u moderno doba znala naći jedinstvo stila, kao u doba Perikla. Ako pak, grčki modernizam bijaše od našeg elastičniji i zdraviji, naš je daleko univerzalniji i intimniji. Stari Grci obožavahu tijelo, a mi - dušu", piše 1909. godine Antun Gustav Matoš.⁹ Ta je duševnost osobito odgovarala senzibilitetu Ljudevita Griesbacha.

Spomenik na cesti Budva Cetinje iz godine 1934. izvrsna je fotografija ugođaja, jednostavna i tajanstvena. Uzbudljiva je svojim veličanstvenim pogledom u dubinu, unutar kojeg skladno mjesto zauzimaju dio serpentina, automobil i putnici, te obelisk kao razlog njihova zaustavljanja. Krajolik je raznolik, zavodljiv i prostorno neomeđen. Putnike pak u vremenu određuje moda odijevanja, no to je prije stvar našeg detektiranja fotografije nego što su ta određenja autorski istaknuta. Dvojnost prolaznog i trajnog "uhvaćena" je u objektiv na samom rubu, doslovno i simbolično. Kao da neka nostalgična koprena obavija cijelu snimku. Ovo je slika aristokrata koji su uvučeni u tajanstvo prošlosti, uhvaćeni u niti neke neodređene nostalgije, osamljeni u pejzažu u kojem se neočekivano stvorio spomenik, koji izaziva nejasnu tjeskobu. Slika je formom i sadržajem upravo likovni izraz tihe sjete, obamrlosti tjelesne volje, moderne dekadencije spram grubog života. Ona je simbol Ljudevitove fotografije koja slavi užitak sklada i umjetničku harmoniju pretpostavlja društvenim problemima. To su ugođaji kojima se Ljudevit Griesbach približio modernom osjećanju prisutnom i u književnosti početkom dvadesetoga stoljeća.¹⁰ Prema svjedočanstvu sina Đure, Ljudevit Griesbach bio je i sam neobičan lik, aristokrat, nacionalni i umjetnički romantik, zanesenjak i idelist, čovjek vjere i životne radosti. Ne bučne, površne i pomodne već kontemplativne, one punine koju donosi duhovno iskustvo boemštine koju je djelomično živio.

"Moderna je aristokratska i kozmopolitska", piše dr Ljubomir Maraković godine 1935., "Njezina je lirika intimna i suptilna, prilazna samo sladokuscima. Za njih ona razvija neobično finu skalu osjećajnosti i čutljivosti." Otmjena dosada, sumorna rezignacija i prigušeni senti-

ment, karakteristični su za modernu književnost i pjesništvo koje bi u "direktnom dodiru sa surovom stvarnošću izgubilo svoj eterični dašak, te voli maske iza kojih se zaklanja, to više što one čine sliku svijeta šarolikim i neobično bogatim."¹¹ Griesbachova fotografija ispraćaja parobroda u Crikvenici iz 1933. godine prožeta je aristokratskim duhom koji već pomalo uzmiče pred suvremenom ljepotom parnih strojeva. Kadrirano s mjerom bez suvišnih detalja ono postaje simbol modernosti, koja suptilno "psihoanalizira" događaj ispraćaja. Odatle u njoj toliko osjećajnosti: fotografija je duboko domoljubna, te se doživljava kao istančani simbol jadranske Hrvatske, koju je Ljudevit Griesbach tako dobro prepoznao i "uhvatio" u svoj objektiv. Motiv parobroda, luka, odlazaka, utovara i morskih rastanaka autor će vrlo uspješno snimati nekoliko puta i stvoriti vrhunske fotografije.

Ako je Ljudevit Griesbach bio slikarski amater u fotografiji je stvarao reprezentativna djela suvremene moderne. Izoštrio je oko za motiv, svjetlo i izrez, kojim će postići miran jednostavan i lak dojam, fotografiju koja uzbuđuje svojom slikovitošću unatoč minimalnome broju uporišnih točaka gledanja. Ovce kod jezera Kozjak na Plitvicama u proljeće iz 1939. godine ili Kapelica na brijegu u Krapinskim toplicama iz 1934. fotografije su kadrirane i uhvaćene s rasvjetom koja odgovara poetskoj kozmopolitskom senzibilitetu. Ljudevitove fotografije krajolika odlikuje pretežito širok kadar i obuhvaćaju nekoliko planova. Da bi pojačao doživljaj prostranstva i veličanstvenosti, u nedostatku prirodnih akcenata, koristi se ljudima ili automobilom postavljajući ih obično u desni kut ili na ono mjesto gdje mu je potreban ritmički naglasak. Te likovne akcente mahom snima u protusvjetlosti i oni tako postaju nenametljivi sklop kompozicije, te djeluju kao dekorativne siluete, prisutni i nebitni u isto vrijeme. Fotografija "Današnje zgrade realne gimnazije" u Varaždinu snimljena u povodu njezine 300. obljetnice izvanredno je djelo. Dok zgrada gimnazije djeluje moćno, oko nje nižu se tamne kuglaste krošnjice koje stoje na jedva primjetnim ravnim stabalcima, a u podnožju važnoga zdanja stoji načičkano stotinjak sličnih gimnazijalaca, koji u odnosu na silnu gimnaziju i drvo-redni "stakato" djeluju poput živih nota raspjevane mladosti skladno ukomponirane u stroge klasične oblike nekadašnje "Državne dječjačke osnovne i gradske šegrtske škole".¹²

Ljudevit Griesbach voli poziranja i često poziva mještane da se snimaju gledajući u kameru. Ljudi su na tim fotografijama tek sastavak, kadrirani kao maleni dijelovi velebne božanske ljepote. U tim režiranim prizorima Ljudevit Griesbach pravi je majstor kompozicije i one djeluju čudesno ljupko, iz današnje perspektive i romantično. Fotografije su nabijene istinskim ugodjajem tridesetih godina, kada je ulazak fotografa u malo mjesto bio svojevrsan spektakl (isti otprilike koji danas još izaziva snimanje televizijskom kamerom). Poznata je njegova

⁹ Narodne novine, br. 85 od 15.4.1909., br. 70 od 27.3.1909 i br. 86 od 16. 4. 1909.

¹⁰ Krešimir Nemeč, Povijest hrvatskog romana, Zagreb 1994.

¹¹ Obzor, Spomen knjiga 1860-1935. Dr. Ljubomir Maraković, Hrvatska književnost u XX stoljeću, Moderna, str.131

¹² Svijet br. 15 od 10. 10. 1936.

fotografija s otvorenja spilje Vrlovke u Kamanju kraj Ozlja iz godine 1927.¹³ u kojoj pozira oko 200 planinara i mještana, te se na oštroj fotografiji i raspoznavaju. Planinari su snimljeni pomalo iz kosa zatečeni na svojim mjestima u prirodnom ambijentu. Fotografija "Skupina Zagrepčana na izlasku iz crkve na Oplenovcu" iz 1934. godine¹⁴ predstavlja visoki domet u žanru skupnih portreta. Oko dvije stotine ljudi koji u urednim redovima stoje na visokom stubištu s centralno uzdignutim portalom Sv. Jurja i vijencem u istoj osi pri dnu grupe, čini skladnu, svečanu i velebnu fotografiju. Sličnu simetričnu fotografiju s arhitekturom u centralnoj osi snimit će Ljudevit iduće godine (1935) na svečanom otvorenju planinarskog doma "Runolist" na zagrebačkom Sljemenju. Ni jedna od tih dviju fotografija ne prenosi nam žitkost stvarnog ugođaja, jer ju je fotograf upravo prekinuo zamolbom za poziranje. One nam prenose drugu vrstu ugođaja - duhovno raspoloženje.

Fotografijama krajolika, koje tematski očito najviše odgovaraju Griesbachovu senzibilitetu, postao je nezaobilazni autoritet. Objavljivane u fotoreviziji "Svijet" te tiskane u brojnim serijama za cijelo područje kraljevine te potom socijalističke Jugoslavije tijekom razdoblja od 1927. do nakon rata 1948. godine, fotografije krajolika i krajobraza Ljudevita Griesbacha nedvojbeno su ostavile trag u oblikovanju osjećajnosti i ukusa tadašnje publike. Bio je uzorit i u omiljenim pejzažnim temama fotoamaterske fotografije - oblacima: "Izlaz sunca na Golici" fotografija je duboka pogleda u daljinu, maglenog mora i nadasve veličanstvenog ugođaja. "Senjska bura se sprema" primjer je izvanrednoga spoja bijelih i crnih oblaka s oštrim vrhom krša i makije, s igrom svjetlosti i tame i brojnih nijansi sivih tonova. Ljudevit Griesbach bio je stoga čest gost predavač u programu fotokluba Zagreb i u drugim društvima koja su njegovala i poticala kvalitetnu fotografiju i domoljublje.

Na planu pejzažne fotografije Ljudevit Griesbach gotovo da nije imao ozbiljnije konkurencije. No u snimanju arhitekture imao je veliku konkurenciju "Svijetovih" fotoreportera. Štoviše, Firscht i Donegany bili su specijalisti za ovu temu, kao što je Tonka bila nedohvatan majstor fotoportreta. No, arhitektura kako je snima Ljudevit Griesbach nije tek zdanje, ona ima svoju tajanstvenost, svoj prostorni omotač, spregu duhovnog i fizičkog, izgleda i značenja, koji uravnoteženo "izlazi" iz njegovih fotografija. Poznate, nove, važne zgrade ili naprosto naručene slike zgrada, Ljudevit fotografira s izrazitim poštovanjem, povezujući njihovu umjetničku vrijednost oblika i mentalni doživljaj njenog značaja u prostoru. Ovdje nije riječ o imitaciji metafizičkog slikarstva niti o podilaženju slikarskom nadrealizmu koji tridesetih godina uzima maha, već o modernom razmišljanju, koje u potpunosti prožima cjelokupan opus fotografija Ljudevita Griesbacha. Fotografija "Kupališni dom u Krapinskim toplicama" iz 1934.(?) godine odiše tom artificijelnošću,

ugodačem koji očito više pripada autorovoj interpretaciji nego stanju na terenu. Kupališni dom u Krapinskim toplicama fotografira u dvije varijante, bez ljudi i s tri male ljudske siluete desno i automobilom parkiranim pred zgradom. U objema varijantama, kao i u fotografiji "Učiteljske Škole" u Petrinji iz 1934. godine sugerira atmosferu tišine, uravnoteženi značaj fizičke tvarnosti i njezine duševne protuteže, karakteristične za suvremenu metafizičku i nadrealističku umjetnost. Duhovna punina koja prevladava prostornu prazninu, osjeća se i na izvanrednim fotografijama zagrebačke Realne gimnazije, Krešimirova trga, netom izgrađenog Meštrovićeva Doma hrvatskih likovnih umjetnika (vidi sl. 14), fotografijama, koje govore u prilog Griesbachova osebnog modernizma.

Moderna fotografija Ljudevita Griesbacha očitovanje je različitih ugođaja bez ekspresivnih scena u krupnome planu. Fotografija splitske Kavane na Narodnom trgu iz godine 1934. zasićena je atmosferom uživanja u sjedenju i konzumiranju na otvorenom, ali i ugođajem mediteranskog grada zbijenih uličica, u brzom i neposrednoj komunikaciji. Stanovitu "buku", sada izvan gradske veve, prenosi nam autor na snimkama Plitvičkih jezera. Maksimalna koncentracija dosegnuta je fotografijom krave i telca koji prelaze preko mosta pod slapovima kod Novaković Broda iz 1936. godine. Fotografija ukrcavanje mladeži na čamce u Martinšćici iz 1933. ponovno ističe Griesbachove prioritete: bez obzira na njezinu žurnalističku, razgledničku ili umjetničku narav, fotografija je sredstvo prenošenja osobnih doživljaja, način stvaranja ljepote kojom želi nadahnuti gledatelje. Živi ugođaj grada na fotografijama raskrižja kod Prve Hrvatske Štedionice na Sušaku iz 1932. (?), ili Glavnog trga u Požegi, s prometnikom po sredini, odmjereno je kompozicijski i širinom izreza, tako da oba trga djeluju izrazito otmjeno. Dvije sasvim različite sredine - Požega i Rijeka (Sušak) - izjednačene su snimateljskom interpretacijom. Fotografije ne teže nekoj ishitrenoj ljepoti, u njima nema snažne ekspresije ili kritike društva i njegova prostora karakteristične za novu objektivnost ili struju umjetnosti nove stvarnosti ili nove vizije, koja paralelno opstoji dvadesetih godina. One su naprosto produhovljene jednostavnim zatečenom i prepoznatom ljepotom, oplemenjene autorovim svjetonazorom u mediju fotografije kojim se autor izvanredno služio.

¹³ "Svijet" br. 14 od 29. rujna 1928. Otvorenje spilje Vrlovke str.294. slike 2,3,4, Prema pričanju sina Đure Griesbacha, oca Ljudevita, odnosno Ludwiga Griesbacha zvali su odmila Lujo. On se pod fotografije postpisuje i s L. Griesbach, Ljud. Griesbach odnosno Ljudevit Griesbach.

¹⁴ Svijet br. 24 od 8. 12. 1934.

13. Plitvička jezera, (Sastavci), 1936. HDA

NOVI ZAGREB

Foto Lj. Griesbach

...Prijepu svjetskog rata...
...moderni i velike palete...
...izgradnja...
...trg...
...dijelovi...
...zgrade...
...dijelovi...
...zgrade...
...dijelovi...
...zgrade...

14. Novoizgrađeni Dom hrvatskih likovnih umjetnika, fotografija na naslovnoj stranici časopisa Svijet, 1937.

15. Zagrebačka tržnica Dolac, 1933? HDA

16. Alojzije Stepinac iznad Jeruzalema, 1937.

17. Alojzije Stepinac na čelu procesije u Svetoj zemlji, 1937

18. Aleksandrija, 1937

Ljudevit Griesbach nije ostao bezosjetan na promjene koje su se zbivale u krilu moderne fotografije osobito pojavom objektivne, ili nove stvarnosti. Kao reakcija na oblike Bauhausa i ruske avangardne, nova je stvarnost od godine 1928. usmjerila pažnju javnosti na fotografski medij i njegovu moć da sudjeluje u suvremenoj umjetnosti vlastitim izražajnim sredstvima i likovnim govorom, bez posuđivanja ili imitacije slikarstva. "Pred kojih 25 godina", piše Ljudevit Griesbach 1932. u uvodu svoje knjige "Uputa u fotografiju", "imala je fotografija sasvim drukčiji karakter nego sada. Njom su se onda bavili isključivo fotografi zanatlije i naučnici. Prvima je bila kruh i zarada drugima važno pomoćno sredstvo kod naučnih istraživanja. Danas je međutim drukčije. Fotografija je postala opća svojina ljudi. Od fotografije zanata i pomoćnog sredstva postala je fotografija nova umjetnost, postala je novo izražajno sredstvo davnašnjeg nastojanja čovjekovog da sve ono što ga okružuje prikaže u slici. Glavna je razlika između fotografije i drugih umjetnosti u tome, što je fotografija radi svoje jednostavnosti postala pristupačna svakom."

Tridesete godine bile su u znaku jačanja fotografske samosvijesti i istraživanja likovnog govora fotografije. Istražuju se novi kutovi snimanja i novi izrezi kadra, drukčiji kompozicijski ritmovi, uvodi krupni plan i uopće fotografija preuzima iz filma "filmsku fotografiju". Time raste zanimanje za novinsku fotografiju, a fotografske interpretacije i društvenih i svakodnevnih tema dobivaju predznak umjetničkog.

"Ali novo ovdje ne znači, kao što se htjelo, svijet obnovljen u Marksu niti stvarnost ne znači vječito naglašavanu bijedu periferije i kontrast gradskog asfalta. Moderni objektivizam znači, nakon razočaranja revolucionarne epohe, ulaženje u stvarnost onakvu kakva je, s iskustvima svih tih eksplozivnih i katastrofalnih kriza, sa superiornošću diskretne rezignacije ili preobražene životne mudrosti, iskrenosti koja ne skrivajući materijal iza načičkanih fasada lažne renesanse ili često puerilne secesije iznosi svoje teške krize i svoje duboke bolove, onakve kakvi jesu, sa nadmoćnim odsjevom unutarnje vedrine ili s laganim osmjehom ironije, koja je mnogo toga vidjela i čula. Sve je to mnogo zamršenije i srećom bogatije nego li simplističke formule marksizma, često neprokuhanog, često salonski snobovskog, ali uvijek uobraženog u svoju kreativnu nadmoć, iako je Kongres sovjetske književnosti u Moskvi spoznao da ono što je do sad stvoreno za već prilično dugog carevanja marksizma u Rusiji ni izdaleka ne odgovara onomu za čim komunističko shvatanje života zaista ide.", piše dr Ljubomir Maraković 1935. navodeći Ivu Andrića premda generacijski starijeg kao najkvalitetnijeg pisca modernog objektivizma: istančane nijanse i produhovljenog lirizma. Djelatnost fotoreportera navodi Ljudevita Griesbacha da portretita poznate ili nepoznate ljude, da ih uvede u krupni plan i stvaralački interpretira. Fotografije ribara

u Bakru ili Ulcinju, prodaja paprika u Zenici, djece u Jezeru kod Jajca, pralja u Zlarinu, ili britanskog kralja Eduarda VIII u motornom čamcu na Jadranu, izvrsne su žive snimke, gotovo uvijek komponirane tako da dopuštaju interpretaciju likova ambijentom. Griesbachovo portretno remek djelo je osebujna fotografija "Nadbiskup Alojzije Stepinac s uzvisine brda Skopusa zanesen prvi puta promatra Jeruzalem" godine 1937. Ovaj fotoportret najbolje pojašnjava fotografske afinitete Ljudevita Griesbacha i otkriva nam jezik moderne koji je Ljudevit skladno i naočito stvarao. Alojzije Stepinac snimljen je s leđa, a njegov lik u bijelom ogrtaču sa štapom i safari-kacigom lagano ukošen na vjetru stoji na uzvisini s koje se pogled širi u nedogled. Fotografija je veličanstvena i gotovo svečana ugođaja. Na njoj se ne vidi ni Stepinčevo lice, niti se dobro vidi Jeruzalem, jer je daleko, ali se snažno osjeća važnost izuzetnoga trenutka, duhovni prostor gotovo nadjačava fizički. Sve je tu, a gotovo ničega nema. Na gledatelje se prenosi tajanstveni ushit, profinjeno oko uživa u gotovo istom zanosu koji je obuhvatio fotografa i portretiranog toga trenutka ponad Jeruzalema. Fotografija Ljudevita Griesbacha potvrđuje se kao lirska i kozmopolitska, kao najkvalitetnija predstavica moderne duševnosti.

ZAKLJUČAK

Ljudevit Griesbach rođen je godine 1890. u Mitrovici. Fotografijom se bavi od 1907. Tijekom 1914. i 1918. fotografirao je kao ratni izvjestitelj za austrougarsku vojsku. Preseljenjem u Zagreb 1919. razvija svoju živu fotografsku djelatnost. Od 1922. godine sudjeluje u obnovi kluba ljubitelja fotografije, koji dobiva ime Fotoklub "Zagreb", te do 1925. godine snima pretežito planine. Od 1927. postaje stalni fotografski suradnik najuglednije hrvatske foto revije "Svijet" u kojoj ostaje deset godina (1937.).

Snima i za potrebe izdavanja fotorazglednica u nakladi vlastite tvrtke "Griesbach i Knaus" (do 1941. snimio je oko 10.000 motiva), drži predavanja s projekcijama dijapozitiva za ljubitelje fotografije. Od godine 1928. u nekoliko navrata objavljuje i proširuje svoju knjigu "Upute u fotografiju".

Fotografije Ljudevita Griesbacha reprezentativno su djelo moderne umjetnosti. Opsežan fotografski opus, koji obuhvaća razdoblje od 1914. do 1945., a koje je sam sustavno arhivirao za svoje potrebe i potrebe proizvodnje fotorazglednica, bio je raznesen na razne strane ili pak uništen u toku prevrata, njegova utamničenja i konfiskacijom njegove imovine. Nakon što je nepravedno uhićen zbog hrvatskog domoljublja i njemačkog porijekla, umro u logoru na Krndiji 1946., ime Ljudevita Griesbacha, kao i njegov golemi fotografski opus, marginalizirani su ili preuščuvani do današnjih dana. Godine 1994. priređena mu je izložba 100 fotografija iz Hrva-

tskog državnog arhiva na temu "Lijepa naša", a 1995. objelodanjen je njegov fotoalbum iz 1937. u nakladi Zadro pod imenom "Alojzije Stepinac, Hrvatsko hodočašće u Svetu zemlju."

Opus Ljudevita Griesbacha nalazi se i čuva na raznim mjestima. U Muzeju za umjetnost i obrt nalazi se tristotinjak ručno koloriranih dijapozitiva. U Hrvatskom povijesnom muzeju unutar zbirke fotografija iz prvoga svjetskog rata nalaze se po svojoj prilici Ljudeviteve ratne snimke, što još predstoji istražiti. Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu posjeduje negative na staklenim pločama (donedavno nedostupne u skladištu Golubovec, sada prenesene u novu zgradu NSB). U privatnom se posjedu nalazi album originalnih fotografija "Hrvatsko hodočašće u Svetu zemlju" iz godine 1937.

Ljudeviteov sin Đuro Griesbach posjeduje još neke pojedinačne očeve fotografije, kao i njegov album originalnih fotografija s hodočašća u Lurd. Arhiv HAZU posjeduje staklene ploče i albume 730 fotografija Ljudevita Griesbacha iz 1936, 1937 i 1938. godine snimljene u suradnji s dr. Arturom Schneiderom za program "Popisivanja i fotografskog snimanja umjetničkih spomenika" diljem Hrvatske. Novoosnovana Fotoslužba pri Hrvatskom državnom arhivu posjeduje 1496 zaštićenih negativa na staklenim pločama, a također čuva 8 albuma s originalnim fotografijama "Hrvatsko primorje", "Hrvatska i Slavonija (bez Gorskog kotara i Plitvičkih jezera)", "Gorski kotar i Plitvička jezera", "Jadran 1939-1941", "Bosna", "Dravska banovina", "Zetska banovina - Južna Dalmacija i Crna Gora", "Srbija".

Branka Hlevnjak

THE MODERN PHOTOGRAPHY OF LJUDEVIT GRIESBACH (1914-1945)

The Croatian firm "Griesbach and Knaus" were the best known and largest publishers of picture postcards in the Kingdom of Yugoslavia, and they were active longer than any other firm in that period, from 1927 to 1945 - continuing to work with the State Archive Photograph Service even after 1945. From this firm's negatives picture postcards continued to be printed even after 1945. In the Sixties they were placed at the National and University Library in Zagreb. In the great theft in the Eighties this collection was halved, and part of it was transferred back to the State Archives. Today efforts are made to put together what remains of this collection.

Now the Griesbach and Knaus Collection of Negatives which consists of 1580 negatives is part of the Croatian Archive's Photograph Service in Zagreb. The authors of the photographs are Ljudevit Griesbach and his son Đuro Griesbach who made 32 negatives. All the negatives were numbered while the firm was still active (1927-1945) with reference to locality, year and technical data relating to the actual takes. The collection comprises motifs from 122 towns, villages and monuments on the territory of the entire former Kingdom of Yugoslavia.

Ljudevit Griesbach was one of the most notable photographers in the period of the Croatian Moderna. For him photography is a medium transmitting personal experience and creating effects that should inspire the viewer regardless of its place of publication: in print, in an exhibition or on picture postcards. He chooses motifs for their beauty, and whenever possible prefers large and impressive vistas. He is particularly competent photographing landscapes, which seem thematically closest to his sensibility. But, regardless of their theme, including lyrical impressions as well as cosmopolitan ambiences, the photographs of Ljudevit Griesbach are representative examples of the modern spirit.